

LA FIRA CONCURS DE BESTIAR D'ANDORRA

EL RETROBAMENT AMB LA
TRADICIÓ RAMADERA

LA FIRA CONCURS DE BESTIAR D'ANDORRA. EL RETROBAMENT AMB LA TRADICIÓ RAMADERA

La Fira de tardor d'Andorra la Vella. El 30 de març de 1885, el Consell General accepta que la mostra se celebri en la data sol·licitada pel Comú, el 27 d'octubre. Anys 1930-1933. ANA / Fons Guillem de Plandolit 0358

El 27 d'octubre se celebra a Andorra la Vella la Fira concurs de bestiar d'Andorra. En aquesta mostra les cases ramaderes del país exposen el seu bestiar i poden participar en un concurs nacional presentant-hi els animals que estiguin inscrits al Padral o registre d'animals de renda. El concurs preveu fins a 32 seccions amb premis per als millors exemplars de bestiar boví, equí i oví en funció de la raça, l'edat i el tipus de cria. Des de l'any 2003 té lloc el Concurs nacional de la raça bruna d'Andorra, amb dos premis especials per al millor anoll i la millor anolla (animals d'entre 13 i 24 mesos d'edat), com una mesura més per impulsar els treballs de selecció de la raça bruna d'Andorra i avançar en el compliment dels objectius fixats.

La Fira concurs es va reprendre l'any 1979 després d'uns anys sense fer-se com a conseqüència de la desaparició de totes les fires comercials per les transformacions que viu

el país i el declivi del sector primari davant les possibilitats que ofería el comerç i el turisme.

De fires ramaderes a Andorra se'n feien en diverses parròquies: a Canillo, el 16 d'octubre i el 18 de novembre; a Encamp, el 9 de setembre i el 20 de novembre; a Ordino, el 7 d'octubre; i a la Massana, el 6 d'octubre. A Andorra la Vella es concentrava la major activitat amb tres fires: el 27 d'octubre, el 22 de novembre i el dissabte de Rams. Totes van desapareixent al llarg dels anys seixanta i l'any 1970 només es continuava celebrant la fira d'Andorra del 27 d'octubre i també desapareix. L'any 1979, la Conselleria d'Agricultura va impulsar la recuperació de la fira d'Andorra del 27 d'octubre adaptant-la al nou context social amb la finalitat de dinamitzar el sector. La fira coneix nous al·licients, com l'organització d'un concurs nacional de bestiar, que vol ser una mena d'estímul per continuar

LA FIRA D'ANDORRA...

A Andorra la Vella es concentrava la major activitat en tres fires: el 27 d'octubre, el 22 de novembre i el dissabte de Rams. Anys 1930-1933
ANA / Fons Guillem de Plandolit 0359

mantenint viva l'activitat, amb una connotació més festiva que comercial.¹ En l'actualitat la Fira concurs de bestiar l'organitza el Departament d'Agricultura amb la col·laboració de l'Associació de Pagesos i Ramaders, i té lloc cada 27 d'octubre a Andorra la Vella.²

Les fires, més enllà de la compravenda de bestiar

Històricament, les fires de bestiar eren una fita primordial per als ramaders i es duïen a terme en el calendari a la primavera i a la tardor d'acord amb els moviments de bestiar. A les de la primavera es feia la compravenda de bestiar de cria, i a les de la tardor la del bestiar engreixat. A més, als pobles dels Pirineus, l'estructura d'una població agrícola dispersa i allunyada dels centres de consum ramader feia necessària una xarxa d'intercanvi comercial que, des de temps antics, representen aquestes fires, on també es compraven altres productes del camp i d'artesanía que servien per aprovisionar les cases, així com pagar deutes o fixar arrendaments.³

1 La Fira concurs de bestiar d'Andorra la Vella pels valors històrics, per la tradició, la riquesa i la vitalitat va ser inclosa pel Govern d'Andorra el 23 de juny del 2010 com a bé immaterial a la secció quarta de l'Inventari general del patrimoni cultural d'Andorra, conjuntament amb 14 festes d'interès cultural més. BOPA, any 22, núm. 38.

2 ANA/FONS ARXIU D'ETNOGRAFIA. AE 21 *Fira concurs de bestiar d'Andorra. Vides de muntanya. Ramaderia d'alçada*. <<https://www.cultura.ad/vides-de-muntanya-ramaderia-d-alçada/fira-concurs-de-bestiar-d-andorra>>.

3 L'any 1682 un decret català autoritza els pagesos d'Andorra a portar els seus animals a vendre als mercats de la Seu d'Urgell, Verdú, Santa Coloma, Agramunt i Prades, però sobretot a la Fira d'Organyà i la de Salàs, d'on en tornaven amb torrons, llaminadures, espadnyes i arengades (*Andorra Agrícola*. Març i abril del 1935). I al segle XVIII ja hi ha constància també que els andorrans van a la Fira de Tarascó, a l'Arieja, a buscar blat, llegums, peix salat, com el congre, espècies, com el pebre, i peces de tela per fer camises, així com algunes peces de bestiar, com mules, bous, porcs i cavalls. Canturri, P. (1989). *Fires, mercats i encants d'Andorra*. Andorra la Vella: Edició de l'autor.

L'any 1970 ja només queda la Fira d'Andorra la Vella, que també acaba desapareixent. 27 d'octubre de 1971. ANA / Fons Fèlix Peig 01180

Les cites més destacades per als ramaders andorrans a banda i banda de la frontera són les que es feien a Catalunya i l'Arieja. Els ramaders acostumaven a comprar el bestiar a les fires de primavera que es feien al vessant francès del Pirineu i després d'engreixar-lo al país el venien a les del Pirineu català durant la tardor. Eren fonamentalment matxos i mules, animals de càrrega útils per a les feines del camp⁴ i que van ser productius fins als anys cinquanta, quan pren consistència en el món ramader la maquinària agrícola, que substitueix la tracció animal per la mecànica. La cria d'aquest tipus de bestiar va deixar de ser beneficiosa per als ramaders, ja que al procés de mecanització s'hi va afegir la pesta equina declarada a Espanya els anys seixanta i la consegüent prohibició de les transaccions equines amb França.⁵ En aquest escenari de canvi, la cria de vacum es va mantenir i fins i tot va créixer. Avui, gran part de les explotacions andorranes s'han especialitzat en la cria de vedells.⁶

Fins a mitjans del segle XX, els ramaders andorrans van continuar anant a les fires que es feien a les comarques veïnes de França o Espanya. A les terres catalanes destacaven les fires de la Seu d'Urgell (1 de novembre),

4 "A la Catalunya medieval el cavall fou sempre un animal de luxe i molt escàs, perquè només es criava a Andorra, al Pallars Sobirà i a la Cerdanya i no es podia satisfer la demanda". SERRA, R. (2008). "Fires, mercats i festes de bestiar de peu rodó. Una mirada històrica i antropològica", a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*. Núm. 97, p. 17.

5 Lluèlles, M. J. (2004). *El segle XX. La modernització d'Andorra*. Andorra la Vella: Pagès editors : Cambra de Comerç d'Andorra, p. 204 i 205.

6 En el tipus de bestiar que criaven els ramaders andorrans cal fer especial esment, sense entrar al detall, de la importància de la transhumància del bestiar de llana que es feia tant cap a Espanya –a principis del segle XX i anterior– com cap a França –a partir dels anys vint. Ros, I. (2004). *La transhumància andorrana al llarg del segle XX*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Govern d'Andorra.

Amb la seva recuperació, la fira coneix nous al·licients com l'organització d'un concurs nacional de bestiar, amb una connotació més festiva que comercial. 27 d'octubre de 1982. ANA / Fons Fèlix Peig 01047

d'Organyà (30 de novembre)⁷ i de Salàs del Pallars (al desembre). Aquestes dos últimes eren les més populars del Pirineu català, mentre que a l'Arieja destacaven les fires d'Acs (15 de març, 4 de maig, 14 de setembre, 20 d'octubre i 20 de novembre), de Foix (4 de novembre) i de Vic de Sòs (21 de setembre). I també eren un referent les fires de Tarascó (9 de març, 8 d'abril, 30 de setembre i 13 de novembre).⁸

"A Organyà hi posàvem dos dies, o un dia i mig. Anàvem d'aquí a la Seu i dormíem a cal Bartoló. Ajuntàvem el bestiar de diferents cases, amb els d'Ordino, els d'Encamp, els d'Andorra. Tots junts. Portàvem el bestiar marcat, la llei aquí a Andorra

*ho deia, i nosaltres la marcàvem amb una T [...]. A Organyà ens hi estàvem quatre dies a la fira, abans durava així. I allà fèiem els quartos per tot l'any [...]. Nosaltres veníem, no compràvem, a no ser que hi hagués un animal de molta qualitat, algun animal de remunta, un cavall o un burro semental [...]. Nosaltres veníem mules, matxos i tot, a la fira d'Organyà i a Salàs, dues fires grosses. Aquestes mules anaven cap a la Rioja i cap allà dalt."*⁹

Aquestes fires i mercats eren els centres de les transaccions comercials però la presència d'assistents de tots els pobles del país i de fora també els converteix en el lloc d'encontre de compradors, venedors i visitants de tota mena i condició, cosa que afavoria els intercanvis socials i culturals, i també donava peu a tenir més possibilitats de contraure matrimoni. I és que el dia de la fira i el mercat, que solia allargar-se fins a altes hores, era l'ocasió per fer allò que no es feia durant l'any com anar al metge o al barber, així com anar a ballar.

7 "La fira d'Organyà constituirà una fita econòmica transcendental per a l'adquisició de diners efectius gràcies a la venda del bestiar engreixat a l'estiu. El mateix Consell General, en ocasions, dóna un termini de temps per a pagar els endarreriments de la Qüestia o altres deutes fins després de la fira d'Organyà". LÓPEZ, E.; PERUGA, J.; TUDEL C. (1988). *L'Andorra del segle XIX. De la Nova Reforma a la Revolució de 1881*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació i Cultura, p. 61.

8 LÓPEZ, E.; PERUGA, J.; TUDEL C. (1988). *L'Andorra del segle XIX. De la Nova Reforma a la Revolució de 1881*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació i Cultura, p. 61.

9 ANA/ Fons ARXIU D'ETNOGRAFIA. EE 24 Estudi Etnogràfic (1993-1995).

LA FIRA D'ANDORRA...

D'altra banda, a les fires i mercats es tancaven molts contractes de treball, ja que és el lloc on es troben els pastors que guardaran el bestiar a l'estiu o els masovers que s'ofereixen per treballar a les cases grans. De la mateixa manera, els pagesos aprofitaven les fires per comprar i vendre terres, llogar les pastures i tancar els tractes per a la transhumància.

Els inicis de la fira, els anys de màxim esplendor i la decadència

Tot i que, com hem vist, a l'interior del país el calendari ramader tenia marcada la celebració de diverses fires a les parròquies, que no passaven de ser merament locals i amb poques transaccions, la d'Andorra la Vella era la més esperada per als ramaders del país, a la qual també concorrien veïns dels pobles de l'Urgell i de les comarques del sud de França.

El geògraf Salvador Llobet explica que ja l'any 1402 "el bisbe Galceran de Vilanova, atenent les súpriques dels homes de les valls d'Andorra, els confirma el privilegi de tenir una fira anyal per Sant Mateu i un mercat setmanal. [...] i l'any 1448, Gastó IV, comte de Foix, i el bisbe Arnau Roger de Pallars concedeixen llicència per a celebrar una fira anyal a Andorra la Vella el dilluns i dimarts de Pasqua a petició dels andorrans, els quals al·leguen que la fira seria en època en què es paguen les questies i 'els pagesos farien diners de mules, bous, moltons i teles sense cap necessitat de transportar-ho a d'altres fires."¹⁰

Anys més tard, el periodista i novel·lista Frederic Harold Deverell, en un dels seus viatges per Europa i al seu pas per Andorra, és un dels testimonis de la Fira d'Andorra que se celebra al final del segle XIX. El seu relat ens explica com veu un cartell publicat pel consell de la parròquia d'Andorra que anuncia la primera edició d'aquest esdeveniment, que tindria lloc del dia 31 d'octubre al 4 de novembre de l'any 1884.

"Vaig tenir la bona ventura d'ésser present a la fira – inclòs un certamen agrícola on es van repartir premis –, un esdeveniment que es pot considerar que marcarà una mena d'època en la història d'aquest estat en miniatura, i com a clar indicador que ara Andorra es presenta preparada per tirar endavant pel camí de la civilització moderna. A la fira hi hagué dos-cents xais i cabres, vuitanta caps del tipus equí, inclosos cavalls, mules i ases, noranta de tipus boví i cent vint del porcí, tot comptat. D'eines mecanitzades no se n'hi veieren, però el segon dia es van exposar diversos

guarniments. No hi van haver actes lúdics, a excepció d'una rifa pública. No vaig veure que s'hi consumís cap beguda alcohòlica, excepte amb els àpats. A més dels andorrans hi havia alguns espanyols, i almenys un tractant de bestiar francès, [...]. Cap al vespre, un conjunt de músics van desfilar per la vila, il·luminat per les teies, anant a parar a la placeta per plantar-se davant la casa del president per interpretar unes dolces melodies [...]. de fet, semblaven fer tota la nit una festa, fins a l'hora que calia pensar en les feines de la jornada entrant."¹¹

Un any després, la Fira canvia de data: una súplica del Comú d'Andorra a través d'una carta del secretari, Josep de Riba, al Consell General demana traslladar la mostra anunciada per al 31 d'octubre al 27 del mateix mes, ja que era la data més convenient per als comercials. El 30 de març del 1885 el Consell General accepta que se celebri en la data sol·licitada.

Els mulaters, els qui tenien vaques, ovelles i eugues, s'instal·laven al voltant del que és avui en dia la plaça Guillemó; el mercat dels porcs se situava a les places del nucli antic; i a la placeta Monjó es venien els galls i les gallines. Pel que fa al comerç de teixits i eines, així com el mercat de la fruita i els productes de l'hort, s'estaven al peu de l'església de Sant Esteve. D'aquesta manera, el que actualment és el centre històric de la capital era el rovell de l'ou de la Fira d'Andorra la Vella. Els anys trenta el bestiar s'ubica a tocar de la Casa de la Vall, on actualment hi ha l'aparcament del Consell General.

Amb el temps i la incorporació de noves especialitats i activitats econòmiques s'inclouen a l'escenari nous espais al voltant del centre històric.

"A la plaça, al peu de l'església, es situaven els frutaires. La Barça d'Anserall havia arribat de bon matí amb el carro conduït pel seu pare. Portava les darreres pomes, peres, figues i hortalisses de les vores del baix Valira. [...]. Les dones de Santa Coloma obrien els sacs de nous i castanyes on mig s'enfonsaven les mesures de fusta. [...]. Cap a les placetes, s'instal·lava la fira dels porcs, alguna verra amb els mamellons, alguns porcells roncant i barallant-se o altres lliscant desafortadament al trobar-se en mans d'un nou amo. Cap a la placeta Monjó, en els pedrissos del Ribaló, vora la font i al peu de les escales del Biscariet s'instal·laven les pageses amb galls, gallines i cistelles de pollicades de pollets. Alguna dona es passejava d'un lloc a l'altre amb una ambúrnica penjada a

10 LLOBET, S. (1984) *El medi i la vida a Andorra. Estudi geogràfic*. (Primera edició 1947). Col·lecció Andorra Històrica i Literària. Núm. 9, p. 148.

11 BURGUES, P. (COORD.) (2008) *Deverell: pioner de la fotografia andorrana (1886-1889)*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra.

LA FIRA D'ANDORRA...

l'esquena oferint oli de ginebre o trementina, alguna altra amb un cabàs al braç et pregava de formatge.”¹²

La Fira esdevé un certamen d'efervescència popular on l'activitat comercial era el principal atractiu i s'expandia per tot el nucli del poble. La Fira del bestiar es va adaptant al nou context social i econòmic, així com a la nova estructuració paisatgística de la capital.

“Allavons hi havia uns negociants d'abaix de la Seu, que ne diven los Nequins, pujaven a comprar los vedells, i si hi havie alguna vaca, i es feve la fira d'Andorra, aixís com ara l'han tornada a reprendre, antes també es feve la fira d'Andorra i treguívom lo bestiar a Andorra i també venívm alguna bèstia. I después, tot d'un plegat es va perdre aquella fira, perquè no tenive èxit. Però com jo, los primers anys que jo vai viure a Andorra, allà hi havie tot lo bestiar a Andorra, as feve uns firals allà a on lo Guillemó tenive unes bordes, allí a detràs de la plaça d'Andorra, allí detràs hi havie les bordes del Guillemó, que ere una casa molt potentia, hi havie un camp, feven lo firal allí, después el van fer allí dalt on hi ha lo Park Hotel, també ho van fer un any o dos més a dalt, i és clar, tot allò es va anar edificant i a la fi ja no sabien on fer-la i la fira es va plegar.”¹³

Diversos condicionants donen peu a la decadència de les fires ramaderes durant els anys seixanta: la mecanització del treball al camp, l'arribada d'un turisme que busca altres tipus d'activitat comercial i el creixement urbanístic del país. La construcció de grans edificis i places als prats del voltant del centre històric és cada cop més important, la fira agrícola i ramadera d'Andorra es va desplaçant dels seus espais habituals, i l'afluència de participació és cada cop més baixa. L'any 1970 ja només queda la Fira d'Andorra la Vella, que també acaba desapareixent.

La represa de la fira: impuls a la ramaderia i la fira paral·lela multisectorial

L'any 1978, la Conselleria d'Agricultura del Govern crea la comissió que faria possible l'organització de la Fira concurs per a l'any següent. En aquesta comissió hi prenen part els pagesos i ramaders per tal de tenir en compte les necessitats d'aquest col·lectiu i l'objectiu principal és l'impuls del sector primari.

La Fira tradicional d'Andorra es converteix en la Fira concurs de bestiar d'Andorra, que celebra la primera edició l'any

Després d'uns anys sense fires comercials al país, l'any 1979 la Conselleria d'Agricultura impulsa la recuperació de la Fira d'Andorra del 27 d'octubre amb la finalitat de dinamitzar el sector. 27 d'octubre de 1979. ANA / Fons Fèlix Peig 01145

1979. L'impulsor d'aquest esdeveniment va ser el veterinari Casimir Arajol, que recorda com “amb l'objectiu de reactivar la fira, calia donar al·licients als ramaders”.

L'emplaçament de la primera edició de la Fira concurs de bestiar d'Andorra, l'any 1979, ja no és el centre històric de la capital i se celebra davant de l'edifici administratiu del Govern, a l'interior i l'exterior de l'antiga plaça de braus. Aquest primer certamen és una mostra de bestiar boví, oví i equí que també participa en un concurs amb diferents categories. El certamen reneix, doncs, amb nous al·licients, com l'organització d'un concurs nacional de bestiar, que vol ser una mena d'estímul per continuar mantenint viva l'activitat, amb una connotació més festiva que comercial. La fira es fa extensiva, però, al carrer Prat de la Creu amb l'exposició i la venda de vehicles i maquinària agrícoles, així com amb les noves tecnologies aplicables al camp.

A les fires ramaderes es feien tot tipus de tractes i es podien comprar alguns productes que comercialitzaven els firaires. 27 d'octubre de 1980. ANA / Fons Fèlix Peig 01099

La immersió d'Andorra en el sector terciari fa que, tres anys més tard de la reactivació de la tradicional Fira del bestiar, el Comú d'Andorra la Vella organitzi una fira paral·lela

¹² CANTURRI, P., op. cit.

¹³ ANA / Fons ARXIU D'ETNOGRAFIA. EE 82 Estudi Etnogràfic (1993-1995).

LA FIRA D'ANDORRA...

En els darrers anys la fira s'ha organitzat a l'antiga plaça de braus, retornant al lloc on va reaparèixer a finals dels anys setanta. 27 d'octubre de 1983. ANA / Fons Fèlix Peig 01194

que dura tres dies: la fira comercial. L'any 1982 al carrer Prat de la Creu s'hi ubiquen les parades dels comerços i negocis emergents al país, amb una notable presència dels concessionaris d'automòbils establerts al país. És així com la Fira concurs de bestiar d'Andorra la Vella passa a compartir protagonisme amb un esdeveniment multisectorial.¹⁴ L'any 1984 ja van participar en aquesta fira comercial 86 expositors i l'any 1985 ja sumaven 134, i això va obligar a canviar-la d'ubicació; primer es va estendre per tot el carrer Prat de la Creu, més endavant va traslladar-se al Càmping Andorra la Vella (que avui ocupa el Parc Central) i actualment té lloc en un immens envelopat que s'instal·la a l'aparcament del Parc Central i ocupa també part d'aquest parc i dels seus voltants.¹⁵ A mitjans dels anys vuitanta va arribar a ser tan important aquesta fira comercial que va provocar la creació de la Telefira, que retransmetia tot el que succeïa dins el recinte firal a través de reportatges i entrevistes. I és que fins a l'any 1995 Andorra no va tenir un canal televisiu propi.¹⁶

Durant la dècada dels noranta des del Govern s'impulsa el segell de carn de qualitat com una nova manera de donar embranzida al sector de la ramaderia i involucrar-hi les noves

generacions. En els darrers anys la fira s'ha organitzat a l'antiga plaça de braus i reuneix uns dos-cents caps de bestiar.¹⁷ Els propietaris han de transportar els animals participants de la cort o els prats de l'explotació fins al lloc on els tècnics del Departament d'Agricultura habiliten els espais d'exhibició i d'avaluació. Els ramaders seleccionen els millors animals, que transporten fins al recinte firal entre les sis i les nou del matí. Els animals han d'estar col·locats a les deu perquè un jurat internacional especialitzat els pugui examinar i valorar. Un cop el bestiar està tancat i identificat, segons la casa on pertany, els ramaders andorrans celebren la diada amb un esmorzar a base de pa amb tomàquet, embotits del país i un bon got de vi. A partir d'aquest moment, el jurat, que compta amb membres designats pel Govern, pel Consell General i per l'Associació de Pagesos i Ramaders, recorre la fira i puntua cadascun dels caps de bestiar que participen en les diferents categories del concurs. A mesura que avança el dia, cap a les onze del matí, apareixen els primers visitants de la mostra; els més nombrosos són els més petits de totes les escoles, que no falten mai a la cita. A més, també hi desfilen les autoritats tant del Govern com dels comuns. Al migdia el jurat dona a conèixer el nom de les cases guanyadores de les diverses categories.

La Fira concurs s'ha convertit en una festa d'interès cultural. La tradició històrica, la significació de l'activitat i la participació ciutadana són els seus principals valors.

¹⁴ La Fira concurs de bestiar comparteix, doncs, protagonisme amb la fira comercial i turística, tot i que no coincideixen sempre en les dates: la del bestiar se celebra cada 27 d'octubre, mentre que la multisectorial té lloc el darrer cap de setmana d'octubre.

¹⁵ *Fira d'Andorra la Vella: 26, 27, 28 d'octubre 1984*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra. Conselleria d'Agricultura, Comerç i Indústria, 1984.

¹⁶ JULIÀ, M. "D'una fira a una altra", a *Diari d'Andorra*, 6 de novembre del 2017.

¹⁷ Durant la primera dècada dels anys 2000, la fira es va celebrar a la borda Mateu de Santa Coloma.

Títol

Les festes d'interès cultural. Patrimoni immaterial d'Andorra

Edita

© Govern d'Andorra

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports

Arxiu Nacional d'Andorra

© De les fotografies:

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Fèlix Peig

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Guillem de Plandolit

Coordinació i documentació

Arxiu d'Etnografia

Autors

Rosa Burgos i Albert Roig

Correcció lingüística

Servei de Política Lingüística i Àrea de Llengua Catalana

Coordinació gràfica i disseny

Laura López

www.lauragrafica.com

Dipòsit legal: AND."Sep".(35)-2019

Primera edició: febrer del 2019

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –inclosos la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públic.

Fotografia portada:

La fira de bestiar d'Andorra la Vella. Anys 1930-1933 ANA / Fons Guillem de Plandolit 0359